

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α. Ίδιον της γραφής του Καβάφη αποτελεί η καταφυγή του στην Ιστορία, την οποία βέβαια μετουσιώνει ποιητικά στο έργο του. Ο ίδιος ποτέ δεν επεδίωξε να γράψει ιστορία. Υποστηρίζει: «Τα ζωηρότερα γεγονότα δε με εμπνέουν αμέσως. Χρειάζεται πρώτα να περάσει καιρός. Κατόπιν τα ενθυμώμαι και εμπνέομαι». Προστρέχοντας, λοιπόν, σε ορισμένες μεταβατικές ιστορικές περιόδους όπου επικρατεί διάχυτη ηθική και πολιτική σύγχυση (ελληνιστικοί χρόνοι, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ...) σφυγμομετρά τους κλυδωνισμούς της κοινωνίας της εποχής του και χρησιμοποιώντας ένα προσωπείο τους κρίνει και τους αξιολογεί από απόσταση.

Στο ποίημα «Δαρείος» το ιστορικό πλαίσιο είναι αυθεντικό. Γίνεται αναφορά στο Μιθριδάτη ΣΤ', απόλυτο μονάρχη του Πόντου, ο οποίος νεαρός σε ηλικία φυλακίζει τη μητέρα του και σκοτώνει τον συμβασιλέα αδερφό του, για να έχει μόνος του τη βασιλεία. Η προσπάθειά του να διευρύνει την επικράτειά του οδηγεί αναπόδραστα σε σύγκρουση με τους Ρωμαίους, που κατείχαν ήδη τη Μ. Ασία.

Χαρακτηριστικά στον τίτλο του ποιήματος «Δαρείος» παίρνουμε μια πρόγευση του ιστορικού πλαισίου του ποιήματος. Στην 1^η στροφή επίσης από στίχο 3^ο έως 6^ο όπου ο Καβάφης κάνει ειρωνική αναφορά στο Δαρείο που ήταν πρόγονος του Μιθριδάτη και είχε ανέβει στο θρόνο κάτω από σκοτεινές και ύποπτες συνθήκες (βλ. σχόλιο σχ. βιβλίου, σελ. 62).

Στους στίχους 14 - 15 του ποιήματος «Άρχισε ό πόλεμος με τούς Ρωμαίους. Τό πλείστον τοῦ στρατοῦ μας πέρασε τά σύνορα.», θίγεται ο αμετάκλητος ερχομός του πολέμου με τους Ρωμαίους.

Επίσης, στους στίχους 17 - 20 όπου ο Καβάφης θίγει πως σε καιρό πολέμου ο βασιλιάς δεν θα βρει χρόνο και διάθεση ν' ασχοληθεί με ελληνικά ποιήματα σχολιάζοντας πως οι Πέρσες γράφουν τα ποιήματά τους στην ελληνική γλώσσα που είχε γνωρίσει παγκόσμια ακτινοβολία στα ελληνιστικά χρόνια.

Τέλος, στους στίχους 27 - 29 όπου μας καταδεικνύεται η ανασφάλεια που νιώθουν κατά την επίθεση των «φριχτότατων εχθρών», των Ρωμαίων και δηλώνεται ότι η Αμισός δεν ήταν πόλη κατάλληλα οχυρωμένη για επικείμενες εχθρικές εισβολές.

B.1.

Βασικό χαρακτηριστικό της ιδιότυπης γραφής του Καβάφη είναι η ειρωνεία. Στο εξεταζόμενο ποίημα είναι διάχυτη η ειρωνεία. Ο Καβάφης επιστρατεύοντας πλήθος εύστοχων επιθέτων και αξιοποιώντας το οπλοστάσιο πλήθους σημείων στίξης, κατορθώνει να μετουσιώσει τα πεζά του μέσα σε ποιητικά. Επισημαίνουμε, λοιπόν, τέσσερα παραδείγματα που είναι χαρακτηριστικά.

Στον 1^ο στίχο «σπουδαῖον μέρος», όπου ο Καβάφης θίγει σαρκαστικά τον τρόπο κατάληψης της εξουσίας από το Δαρείο, ο οποίος σύμφωνα με την ιστορία σφετερίστηκε το θρόνο. Αυτή τη «σπουδαιότητα» ο Καβάφης την υπογραμμίζει με τη χρήση του επιθέτου «σπουδαῖον», με τη λόγια κατάληξη και τη χρήση του

επιθέτου «ένδοξος». Ακριβώς τον ίδιο στόχο εξυπηρετεί η χρήση των μεγαλόστομων φράσεων «χρειάζεται φιλοσοφία» στον 7^ο στίχο και «βαθέως σκέπτεται το πράγμα ό ποιητής» στον 11^ο στίχο με τις οποίες ο Καβάφης εκφράζει ένα ψευτοδίλημμα στην ουσία, που βιώνει ο φανταστικός ποιητής Φερνάξης, το οποίο βασίζεται στην απάτη. Ο Καβάφης με όλα αυτά αποστασιοποιείται από μια διαδικασία ποιητικής δημιουργίας, όπου είναι έκδηλη η ιδιοτέλεια ταυτόχρονα όμως ειρωνεύεται και τον εκπρόσωπο μιας αυταρχικής εξουσίας απ' όπου πρόκειται να καταβαραθρωθεί.

Στους στίχους 16 «Ό ποιητής μένει ένεός. Τι συμφορά!» και 21 «Ατυχία» όπου ο Καβάφης με τη χρήση του επιθέτου «ένεός» και τη χρήση θαυμαστικού ! στο ουσιαστικό συμφορά, ειρωνεύεται τη στάση του Φερνάξη για τον οποίο, το αιφνίδιο ξέσπασμα του πολέμου αποτελεί ματαιώση των ελπίδων του για την εύνοια του Μιθριδάτη. Παραμερίζοντας, λοιπόν, όλες τις οδυνηρές για το κράτος και το λαό συνέπειες της εχθρικής επίθεσης, ο Φερνάξης επικεντρώνει τη συμφορά που προκαλείται στην ανατροπή της σκοπιμότητας της συγγραφής του, αφού οι ιστορικές εξελίξεις που αλλάζουν άρδην επιβάλλουν άλλες προτεραιότητες και ο βασιλιάς είναι αδύνατο ν' ασχοληθεί με «έλληνα ποιήματα». Έτσι, μια ιστορική συγκυρία ματαιώνει τα σχέδια του Φερνάξη.

Προκύπτει, λοιπόν, εύλογα το συμπέρασμα ότι με τη χρήση της ειρωνείας ο Καβάφης μεταδίδει αισθητική συγκίνηση που πηγάζει αβίαστα από τις αντιθέσεις που γενώνται από τη δυναμική αλληλεπίδραση της λεκτικής ειρωνείας και της ειρωνείας καταστάσεων.

B. 2. Η προσεγμένη στίξη είναι χαρακτηριστικό της ποίησης του Καβάφη. Στο ποίημα «Δαρείος» η πλούσια στίξη βοηθάει τον ποιητή να προσδώσει πλούσιες νοηματικές αποχρώσεις, ειρωνικό τόνο, βαρύτητα και να αποδώσει την κατάλληλη ατμόσφαιρα.

Το θαυμαστικό είναι μέσο απόδοσης της ειρωνείας (στ. 21). Τα εισαγωγικά στη λέξη «Δαρείος» παραπέμπουν στο ποίημα του Φερνάξη. Η αδημονία του φανταστικού ποιητή εκφράζεται με α) τις δύο αρηματικές επιφωνηματικές προτάσεις «Ατυχία!» και «Τι αναβολή, τι αναβολή στα σχέδιά του», οι οποίες εμπεριέχουν και το στοιχείο της ειρωνείας, β) με την επανάληψη «Τι αναβολή, τι αναβολή». Η αγωνία του εκφράζεται επίσης με τις αλληπάλληλες ρητορικές ερωτήσεις στους στ. 30 - 32, και με την επίκλησή του στους θεούς της Ασίας (στ. 33) και με τους διάσπαρτους διασκελισμούς (στ. 27 - 28, 30 - 31).

Η εισαγωγή της προτελευταίας στροφής με το «και» λειτουργεί εμφατικά και τη συνδέει με την προηγούμενη. Ο λόγος είναι μικροπερίοδος και στο στίχο 33 το κείμενο τελειώνει με παύλα ολοκληρώνοντας την αναφορά του στον πόλεμο για να επαγέλθει στη συνέχεια στη νηφάλια στοχαστική ατμόσφαιρα.

Όλα αυτά τα στοιχεία πιστοποιούν την ακρίβεια του Καβαφικού λόγου και επισφραγίζουν την ποιητική του δεινότητα.

Γ. Ο Καβάφης θέτει τον ήρωά του, το Φερνάζη, ενώπιον ενός διλήμματος. Ο πλασματικός ομότεχνός του έχει να επιλέξει μεταξύ δύο δυνατοτήτων: να γράψει ένα ποίημα για το Δαρείο που θα ανταποκρίνεται στην ιστορική αλήθεια, αναφερόμενος στην «υπεροψίαν και μέθην» του Πέρση βασιλιά, και να δυσαρεστήσει μ' αυτό τον τρόπο το Μιθριδάτη, ή να γράψει ένα υμνητικό ποίημα για το Δαρείο και να κερδίσει την εύνοια του απογόνου του Μιθριδάτη, προδίδοντας όμως την αλήθεια. Ο αναγνώστης διαμορφώνει αρχικά την εντύπωση ότι ο Φερνάζης, εγκλωβισμένος στο «εγώ» του, δεν είναι παρά ένας καιροσκόπος, ένας αυλοκόλακας που χρησιμοποιεί την ποιητική δημιουργία ως μέσο εξυπηρέτησης προσωπικών του φιλοδοξιών.

Ωστόσο η κήρυξη του αιφνίδιου πολέμου με τους Ρωμαίους, η οδυνηρή πραγματικότητά του και οι μεταβαλλόμενες ιστορικές συνθήκες (εξάρτηση τέχνης από την ιστορική συγκυρία), οδηγούν στη «λύση» του ποιητικού διλήμματος («το πιθανότερο είναι»: φράση που υποδηλώνει αβεβαιότητα, προβληματισμό). Τώρα πια η ποιητική έμπνευση είναι ελεύθερη να εκφραστεί. Η έμπνευση του δημιουργού δεν αναστέλλεται όταν η ιστορική πραγματικότητα είναι εχθρική. Κατά μια εκδοχή, ο Φερνάζης αφού αντιμετωπίζει μια κρίση της καλλιτεχνικής του συνείδησης, συνειδητοποιεί το χρέος του απέναντι στην ποίηση και υπηρετεί την αλήθεια. Κατά μια άλλη εκδοχή, αποφασίζει να ασκήσει αντιμιθριδατική κριτική μέσα από το ποίημα του «Δαρείος» προσαρμόζοντας την «ποιητική ιδέα» στις νέες συνθήκες της επικράτησης των ρωμαϊκών λεγεώνων. (Σχόλιο σχολικού βιβλίου) Αν οι Ρωμαίοι νικήσουν τότε δεν υπάρχει λόγος κολακείας του ηττημένου Μιθριδάτη. Σκοπός του πια είναι να φανεί αρεστός στη διάδοχη κατάσταση, τους Ρωμαίους.

Δ. Το ποίημα του Άρη Δικταίου αποτελεί ποίημα για την Ποίηση, αφού ο ποιητής προσωποποιώντας την Ποίηση της προσδίδει το χαρακτήρα μιας αυθύπαρκτης υπόστασης.

Με τρυφερή διάθεση απευθύνεται σ' αυτή θεωρώντας την καταφύγιο, για κάθε δύσκολη στιγμή, πεδίο οραματισμού σε χαλεπούς καιρούς («όταν ονειρευόμαστε, γιατί δεν υπήρχε άλλη ζωή να ζήσουμε»), τρόπο έκφρασης του ερωτικού συναισθήματος (δε θα υπάρξουν πια σώματα για να ταξιδέψουμε τον έρωτά μας»). Η Ποίηση δεν τυποποιείται, δεν ακολουθεί στείρα σχήματα, είναι ελεύθερη. Υπερβαίνει τη διάσταση του Λόγου και βιώνεται ουσιαστικά με την ψυχή («δε μπορείς να κλειστείς μέσα σε σχήματα», «δε μπορούμε να σ' αγγίξουμε με το λόγο»). Αγγίζει τα όρια μιας απαράμιλλης μέθεξης με το Θεό, ανυψώνοντας τον άνθρωπο πάνω από την πεζή καθημερινότητα. Την αντιμετωπίζει ως αντίδοτο κατά της φθοράς του χρόνου (διακειμενικότητα με τον Καβάφη), κάνει μια επίκληση στην προσφορά της («Σώσε...») σε ύστατες μορφές απόγνωσης όπως είναι η μοναξιά, η απουσία νοήματος ζωής, η απώλεια δημιουργικής πνοής ή ο αμετάκλητος ερχομός του Θανάτου.

Επιμέλεια: Θεοδωροπούλου Μαρία, Παρασκευαΐδου Ολυμπία - Φιλολόγοι

POMPOW